

Europejczyk – europejczyk?

W *Słowniku języka polskiego* [1807–1814] Samuela Bogumiła Lindego znajdujemy zarejestrowaną następującą rodzinę wyrazów: EUROPA, EUROPEJCZYK, EUROPEJKA, EUROPIANKA, EUROPEJSKI, EUROPSKI, EUROPIŃSKI, a przy interesującym nas wyrazie *Europejczyk / europejczyk* zostały umieszczone następujące cytaty, ilustrujące jego znaczenie: „Strzeżmy się Europejcykowie wytworności dzikiej i srogości obyczajnej”; „Wszystko w Europejczykach zdawało się nowem dla Azyanów”, oba zaczerpnięte z czasopiśmiennictwa oświeceniowego – „Zabaw Przyjemnych i Pożytecznych” oraz „Nowego Pamiętnika Warszawskiego”.

Zamieszczone cytaty pozwalają sformułować następującą parafrazę znaczeniową rzeczownika *Europejczyk*: ‘mieszkaniec Europy’. Znaczenie to ma charakter prymarny, a wyraz pisany jest dużą literą, ponieważ – jako określenie mieszkańca jednego z kontynentów – należy do nazw własnych. Łatwo zauważyć, że te uzgodnienia normatywne, zaznaczone już w *Słowniku...* S.B. Lindego, obowiązują do dziś.

Zarazem jednak w ewolucji tego wyrazu w XIX w. zaznaczyła się tendencja do ukształtowania nowego odcienia znaczeniowego o charakterze metaforycznym. Rejestrację tego faktu znajdujemy m.in. w *Słowniku języka polskiego* [1958–1969] pod redakcją Witolda Doroszewskiego, który po podstawowym znaczeniu wyrazu *Europejczyk* (‘mieszkaniec Europy’) dodaje:

przen. ‘człowiek o europejskiej kulturze’: Młodzież nasza zaludniała wszystkie zachodnie uniwersytety i wracając, prezentowała nam zewnętrznie doskonały typ Europejczyka w znaczeniu ściślejszym [II, 770–771].

Podany tu cytat (niejednoznaczny, bo obsługujący tu oba znaczenia) pochodzi z dzieła Stanisława Zakrzewskiego pt. *Zagadnienia historyczne*, wydanego we Lwowie w 1908 r., ilustruje zatem wcześniejszy nieco (XIX-wieczny) profil znaczeniowy tego rzeczownika.

W. Doroszewski jednak nie uznał odcienia ‘człowiek o europejskiej kulturze’ za pełnoprawne znaczenie: nie wydzielił go w opisie leksykograficznym i nie zmodyfikował jego pisowni. Nastąpiło to jednak już w następnym *Słowniku języka polskiego* [1978–1979–1981] pod redakcją Mieczysława Szymczaka, w którym to hasło wygląda następująco:

europejczyk (...) **Europejczyk** ‘mieszkaniec Europy’

przen. ‘człowiek związany z kulturą europejską, będący pod silnym jej wpływem’ [I, 526].

Rozwiązanie zastosowane w tym *Słowniku...* nie jest w pełni konsekwentne, ponieważ zapis małą literą wyrazu hasłowego odnosi się nie do znaczenia pierwszego, głównego ‘mieszkaniec Europy’, lecz do znaczenia przenośnego ‘człowiek związany z kulturą europejską...’, w którym nie mamy już do czynienia z nazwą własną. Wyraz z pisownią małą literą (*europejczyk*) ma strukturę semantyczną bliską np. określeniom społeczności wyznaniowych (por. *arianin, buddysta, ewangelik, żyd*) lub grup zwolenników doktryn filozoficznych czy politycznych (por. *epikurejczyk, marksista, pozytywista*).

Pod tym względem konsekwentne rozwiązanie przedstawia *Uniwersalny słownik języka polskiego* [2003] pod redakcją Stanisława Dubisza:

Europejczyk 1. ‘mieszkaniec Europy’ 2. europejczyk *książk. przen.* ‘osoba związana z kulturą europejską, będąca pod jej wpływem’ (...) [I, 862].

Sądzę, że taki opis we właściwy sposób ujmuje relacje znaczeniowe i pisowniowe obu form.

Dodać w tym miejscu należy, że ostatnie kilkanaście lat przynależności Rzeczypospolitej Polskiej do Unii Europejskiej spowodowało dalszą ewolucję rzeczownika *Europejczyk*. Wydaje się, że w najnowszej polszczyźnie nastąpił (czy też następuje) proces homonimizacji tych form i że mamy już do czynienia w tym wypadku z homonimami monogenetycznymi: **Europejczyk, europejczyk**. Wydaje się także, że rzeczownik *europejczyk* ma już wykształcone dwa znaczenia: 1. ‘osoba związana z kulturą europejską, będąca pod jej wpływem’, 2. ‘zwolennik Unii Europejskiej i wartości, których jest ona nosicielem’.

W tym kontekście zastrzeżenia Biura Upamiętnienia Walk i Męczeństwa Instytutu Pamięci Narodowej do tekstu tablicy ku czci Profesora Bronisława Geremka, przygotowanej przez Fundację jego imienia, nie mają uzasadnienia. 19 września br. dyrektor tego Biura uznał m.in., że tekst

W hołdzie prof. Bronisławowi Geremkowi (...) patriocie, Europejczykowi, historykowi, opozycjoniście, współtwórcy demokratycznej Polski, ministrowi spraw zagranicznych (...), który wprowadzał Polskę do NATO oraz działał na rzecz wstąpienia do Unii Europejskiej, posłowi do Parlamentu Europejskiego (...)

jest w pewnym sensie tautologiczny i że użycie słowa *Europejczyk* nie jest uzasadnione, gdyż jest w tym tekście mowa o działaniu prof. Bronisława Geremka na rzecz wstąpienia Polski do Unii Europejskiej.

Otóż, jak wynika z przedstawionego wyżej rozwoju znaczeniowego słów, nie jest tak, jak sądził pan dyrektor, a określenie *europejczyk* z całą pewnością osobie profesora Bronisława Geremka przysługuje i to zarówno w pierwszym, jak i w drugim znaczeniu (zob. wyżej). Trzeba jednak zaznaczyć, że to określenie powinno być napisane małą – nie dużą – literą.

Skonkludować to można następująco: wszyscy jesteśmy *Europejczykami*, ale nie wszyscy *europejczykami*.

S.D.